

משנתנו מ"האשה וילדיה". אלא, אם כן "האשה וילדיה תהיה לאדוניה" למה לי, שכתבה כן התורה, והרי כבר ידענו שהרי הם עבדים כאמן מ"וילדו לו"!⁽¹⁴⁾

ומשינין: לא הוצרך הפסוק אלא לכתניא:

טו-א **האומר לשפחתו** המעוברת — שהיא ועובריה עבדים שלו — בשעת מתן גט השחרור: **הרי את בת חורין** בשטר שחרור זה, ואילו **ולדך** יישאר **עבד**, אין דבריו מועילים והולד משוחרר **כמותה** —

דברי רבי יוסי הגלילי.

ואילו **חכמים אומרים**: **דבריו קיימים** ומשתחררת שפחתו בלא ולדותיה, **משום שנאמר**: "האשה וילדיה תהיה לאדוניה" —

ומפרשת הגמרא את הברייתא:

מאי תלמודא [האיך דין זה נלמד מפסוק זה?]

אמר פירש רבא: הלימוד מ"האשה וילדיה תהיה לאדוניה" שהזכירה הברייתא, אינו בא ליתן טעם לדברי חכמים שדבריו קיימין, שדין זה מן הסברא הוא נלמד; אלא דרשה זו הובאה בברייתא **אדרבי יוסי הגלילי** שאמר אין דבריו קיימין, וטעמו הוא משום שנאמר: "האשה וילדיה תהיה לאדוניה" —

ודרשינן לה לענין ולדות שהיא יולדת לאחר שנשתחררה, והכי דרשינן: "בזמן שהאשה — היולדת — לאדוניה", כי אז הולדות שהיא יולדת הרי הם לאדוניה, אבל אם אין האשה לאדוניה שכבר נשתחררה קודם שתלד, אז אין הולדות לאדוניה.⁽¹⁾

זרעו של ממזר פסול לעולם, ובין שהיה האב

אינו אלא לענין יחס ולד השפחה לאביו, שאם כן הרי ודאי די ב"וילדו לו"; וכוונתו בקושייתו היא על פי מה שנתבאר לעיל שמרש"י אין נראה כדברי התוספות, ולשיטתו מקשה שפיר.

[ובדבריו מתיישב, מה שיש לתמוה על המשך הגמרא שמקשה: לשם מה אמרה התורה "האשה וילדיה תהיה לאדוניה", ואשר הוא תמוה: הרי אי לאו קרא מהיכי תיתי שולדות השפחות של אדוניהם הם! ולפי דבריו מתיישב, שלמדנו כן מ"יליד ביתו הם יאכלו בלחמו"; וכן יש לדון ליישב קושיא זו על פי דרך ה"קהלות יעקב" שהובאה בהערה 1, ראה שם].

14. ראה מה שנתבאר בסוף הערה 13.

1. א. ראה ביד רמה, שהאריך לבאר, למה צריך "האשה וילדיה" לדעת חכמים, והוכיח מן הסוגיא שהלכה כרבי יוסי הגלילי, מדלא פירשה

וילדיה תהיה לאדוניה" אין לנו ללמוד מפסוק זה שהולדות הם עבדים ויש בהם קנין עבדות, ואם כן הנידון הוא לגבי הפסול, וזה תמוה, שהרי אינו "פסול דורות".

ותירץ: דבאמת ממה שאמרה התורה [ויקרא.....] גבי כהן "ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו", כבר למדנו שולד השפחה יש לאדון בו קנין עבדות וממילא יש לנו לפוסלו, ומה שהוצרכנו לכתובים אחרים הוא משום שהייתי אומר שאין הם שלו אלא כשאביו עבדו ואמו שפחתו, אך מאחר שלמדנו מ"וילדו לו" שאינו מתיחס אחר אביו [פירוש: והוא הדין שאינו מתיחס אחר אביו העבד, כן צריך לפרש לפי דבריו; אלא שצ"ע שהרי בלאו הכי: "עבד אין לו חייס"], אם כן ממילא ילפינן מ"יליד בית" שגם הולד הוא בכלל עבד.

והנה כל קושייתו אינה אלא שלא לפי שיטת התוספות בתחילת העמוד, שהנידון בסוגייתנו

את בנו, שאין האשה הכשירה מועילה לבן שלא ייפסל, מכל מקום יש עצה לממזר, שיהיה בן בנו כשר לבוא בקהל; **פיצד**:

הרי **ממזר שנשא שפחה**, בנה שנולד לה ממנו, **עבד** הוא, ואין בו פסול אלא משום עבד, אך אין בו פסול ממזר, כי מאחר שישראל הבא על השפחה אין הולד מתיחס אחריו כלל, אין הוא פוסל אותו משום ממזר (2) —

וכששיחררו לעבד, **נמצא הבן בן הוריו**, ומותר בישראלית.

רבי אליעזר חולק ואומר: הרי זה הולד

ממזר ואשתו כשירה, ובין שהיתה היא ממזרת והוא כשר, הרי הולד ממזר, ומשום שנאמר: "לא יבוא ממזר בקהל ה'", גם דור עשירי לא יבוא לו בקהל ה'", ולכך ייתרה התורה את התיבה "לו", כדי ללמדנו "הלך אחר פסולו", שבכל צד שתמצא פסול בין מצד האב ובין מצד האם, הרי הבן פסול.

מתניתין:

רבי טרפון אומר: יכולין ממזרין ליטחר מפסול זרעם, כלומר: אף שהממזר פוסל את זרעו לעולם, ומשום שאפילו כשנושא הוא אשה כשירה בנו פסול, ובנו פוסל בהכרח

הגמרא אלא לפי שיטתו, והרמב"ם לא פסק כן. ב. "אילת השחר" נסתפק בגדר הדרשה, שיש לפרשה בשני אופנים:

השני: היות ונעשה הוא עבד ואינו ישראל גמור, ממילא אי אפשר שיהיה ממזר, כי אין בעבד תורת ממזרות, כשם שבגוי אין תורת ממזרות, [וקצת יש לדקדק כפירוש זה מלשון רש"י ביבמות פח ב, שכתב בד"ה ולרבי אליעזר: "דפליג עליה דרבי טרפון, ואמר ממזר שנשא שפחה והוליד בן, אינו נטהר מן הממזרות בשביל עבדותו", ומשמע שלרבי טרפון עבדותו היא שמטהרתו, אך אינו מוכרח, כי יש לפרש, שהיות ועבד הוא אין לו חייס לאביו].

והנה בפשוטו, רבי אליעזר חולק וסובר, שיש בעבד תורת ממזרות, שהרי הוא סובר: "הרי זה עבד ממזר", והרי לא בזה נחלקו עליו חכמים, כדמוכח בגמרא, אם כן בהכרח שאף לפי חכמים אין החסרון משום שאין בעבד תורת ממזרות; ועל דרך זה מתבאר הסוגיא בפנים, [וראה מחלוקת אחרונים בזה, בהערות שבסוף הסוגיא].

האחד: חידוש התורה הוא, שעוברים במעי שפחה אינם של אדונה, ורק כששפחתו יולדת בנים אז זוכה בהם האדון; ולפי זה לאו דוקא אם נשתחררה השפחה קודם שתלד אין הולדות שייכים לאדון, אלא אף אם מתה אין הם שייכים לאדון, כיון שבשעת ידה אינה שפחתו.

השני: אין זו אלא דרשה לענין שחרור אשה מעוברת, וגזירת הכתוב היא, שעל ידי השחרור של האם חל דין שחרור גם על הולד, ואף שהוא לא נתן שטר שחרור אלא לאם בלבד.

2. תוספת ביאור:

כתב רש"י: "בנה עבד ואינו ממזר, דהא ולדה כמוה" [וכמו ששנינו לעיל סו ב, שהבא על השפחה הרי ולדה כמותה], וכוונת רש"י ליתן טעם למה אינו ממזר, כדמשמע מלשונו.

ויש לפרש טעם זה בשני אופנים:

האחד: לפי מה שנתבאר בגמרא לעיל סח ב, שמשום כך ולדה כמותה משום שאין הולד הבא

ואף שלישראל כשר אסור לישא שפחה, שהרי אמרה תורה [דברים כג יח]: "ולא יהיה קדש [הקו"ף קמוצה, והדל"ת בצירי] מבני ישראל", והוא איסור לבוא על השפחה, (3) מכל מקום הממזר אינו אסור בה. (4)

או שמא **דיעבד** הוא דקאמר רבי טרפון, שאם נשא הממזר שפחה נטהר זרעו, אבל אסור לעשות כן לכתחילה, ומשום שאף הממזר אסור בשפחה כשאר ישראל האסורים בה. (5)

שנולד מביאת ממזר בשפחה **עבד** הוא וגם ממזר, ואף לכשישחררו ולא יהיה בו פסול משום עבד, עדיין יהא הוא ממזר, וביאור טעמו של רבי אליעזר מתבאר בגמרא.

גמרא:

איבעיא להו [נסתפקו בני הישיבה]:

האם **רבי טרפון לכתחילה** הוא דקאמר, וכל ממזר יכול לכתחילה לעשות כן כדי ליטרה,

ומשום "דממזר קדש ועומד, לפי שנולד מאיסור חמור דלא תפסי קידושין", והובאו דבריו בראשונים כאן.

ב. לרמב"ם [איסורי ביאה טו ד] שיטה אחרת בכל זה, שכתב: "זה הכלל בן הבא מן העבד או מן הגוי או מן השפחה או מן הגייה הרי הוא כאמו ואין משגיחין על האב; לפי דבר זה [כלומר: משום כך] התירו לממזר לישא שפחה כדי לטהר את בניו, שהרי הוא משחרר אותם ונמצאו בני חורין, ולא גזרו על השפחה לממזר מפני תקנת בניו"; ביאור דבריו הוא, שהרמב"ם סובר שאין בביאה על השפחה אלא איסור דרבנן, והתירו לו כדי לטהר את בניו, וזה הוא הפירוש "לכתחילה קאמר", והכי קיימא לן.

5. בפשוטו, לפי הצד שלכתחילה קאמר רבי טרפון, אם כן נתכוין רבי טרפון לתת עצה לממזרים איך ליטרה, [וכדמשמע פשוטו לשון המשנה, וכאשר כן הוא באמת לפי המסקנא שלכתחילה קאמר], ואילו לפי הצד שבדיעבד קאמר ואסור לעשות כן, אם כן לא נתכוין רבי טרפון להשיא עצה לעבור איסורים, אלא דין הוא שאמר רבי טרפון שמי שעשה כן נטהר זרעו, [ולשון הגמרא "בדיעבד קאמר", משמע נמי שרבי טרפון לא נתכוין להשיא עצה].

3. כמבואר בתרגום שם, וכן מה שאמרה תורה שם: "לא תהיה קדשה מבנות ישראל", הוא איסור להיבעל לעבד, כמבואר שם; וביאר רש"י כאן את הלשון "קדש": "דשפחה הרי היא כבהמה, וביאותיה הפקר וקדישות"; כלומר: ביאות הפקר וזנות, שקדישות היא לשון זנות, וכמו שמצינו [בראשית לח כא] גבי תמר כלת יהודה שחשבה לזונה שבצידי הדרכים, וכשחיפש אותה שלוחו של יהודה, אמר: "איה הקדשה"; [ומיהו ברש"י שם פירש: "מקודשת ומזומנת לזנות", ואם כן הוא מלשון הזמנה ויחוד, ואין שייך לומר "ביאות הפקר וקדישות"].

4. לשון רש"י הוא: "דכי כתיב: "לא יהיה קדש", בישראל כשר כתיב, ולא בממזר"; ומלשונו נראה, שכל פסולי הקהל כגון עמוני ומצרי מותרים בשפחה, שהרי אינם ישראלים כשרים אלא פסולים הם כממזר.

אבל בתוספות בבבא בתרא יג א, ביארו בשם רבינו תם, שאין הטעם משום שהוא "פסול קהל", אלא היתר הוא בממזר לבדו, ומשום שבתורה נאמר האיסור לבוא על שפחה בלשון "לא יהיה קדש", ואיסור זה אינו שייך בממזר,

כלומר: הניחא אם אסור לו לישא שפחה, והממזרת אסורה להיבעל לעבד, אם כן במקום שמכירים אותו שהוא ישראל ואסור בה, הרי ימחו בידו מלשאת שפחה, ותקנתו היא על ידי שיגלה למקום שאין מכירים אותו ויאמר שהוא עבד וישא שפחה ויטהר זרעו, ולכן אין תקנה זו טובה לנקבות, ומשום שאין דרך אשה לגלות למקום אחר ולהסוות את זהותה האמיתי כדי להינשא; אבל אם מותר הוא לכתחילה בזה, אם כן כך יכולה אשה לטהר את זרעה כשם שהאיש יכול, ולמה אמרו לו חכמים שלא תיקן את הנקבות!?!⁽⁶⁾

ומשנינן: זו שאמרנו, שאין הנקבות

תא שמע מברייתא שבדיעבד הוא דקאמר רבי טרפון, דתניא:

אמרו לו חכמים לרבי טרפון, אכן טיהרת את הממזרים הזכרים מפסול זרעם על ידי נשואין עם שפחה, ואולם לא טיהרת את הנקיבות מפסול זרעם, שהרי אין להן עצה זו לינשא לעבד, וכפי שיתבאר.

ומוכיחה הגמרא שבדיעבד אמר רבי טרפון:

והרי אי אמרת דלכתחילה קאמר רבי טרפון, אם כן למה לא טיהר את הנקבות, והרי ממזרת נמי יכולה לעשות טיהור באופן זה, שתינסיב לעבדא [תינשא לעבד] והבן לא יהיה ממזר?!?

וביאר את טעמו של רש"י שלא פירש כן, שהוא משום שאין דין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג [וכמבואר בהמשך הסוגיא], ולדעת רש"י [גיטין לו א ד"ה בשביעית] בבית שני לא נהג יובל, ורבי טרפון בימי בית שני היה; אבל לדעת רבינו תם [בגיטין שם] נהג יובל בזמן בית שני, ואם כן לדעתו אפשר לפרש כן; וראה עוד בהערות בהמשך הסוגיא מה שביאר "המקנה" את הסוגיא על פי דרכו שלא כפירוש רש"י.

6. א. כתב המקנה: שלפי פירושו בסוגיא שהובא בהערה לעיל, שאם "בדיעבד" קאמר, כוונת רבי טרפון היתה שיימכר בעבד עברי ויהיה מותר בשפחה, אם כן מתבאר הגמרא כפשוטה, [ולא כפירוש רש"י שהוא דחוק, כמו שכתבו אחרונים], שהרי עצה זו אינה שייכת כלל באשה, שאין היתר לאמה עבריה להינשא לעבד. ב. מבואר כאן בסוגיא, שאם לא שעבד אין לו חיים, היינו אומרים, שעבד הבא על הממזרת, הולד אינו ממזר, וכמו בממזר הבא על השפחה. והנה בהערה 2 במשנה, נתבאר שני אופנים

והנה המשנה לא הזכירה אלא ממזר ולא שאר "פסולי קהל", והקשה המקנה: הניחא אם לכתחילה קאמר, נמצא שעצה זו אינה שייכת אלא בממזר, שהרי כל שאר פסולי קהל אינם מותרים בשפחה, וכדלעיל בהערה בשם רבינו תם, ולכן נקט ממזר ולא שאר פסולי קהל; אבל אם אף ממזר אסור לישא שפחה כדי ליטהר, ולא בא רבי טרפון לומר אלא שבאופן זה הוא נטהר, אם כן למה נקט ממזר דוקא, והרי הטהרה על ידי שפחה אינה לממזר דוקא אלא לכל הפסולים!?

ומכח זה פירש "המקנה": אף לפי הצד שבדיעבד קאמר ואין היתר לממזר מצד ממזרותו לישא שפחה, מכל מקום ודאי שרבי טרפון נתכוין לתת עצה, ועצתו היא על הדרך המבוארת בהמשך הסוגיא שיימכר בעבד עברי ואז יהא מותר בשפחה כנענית; ולפי זה ניחא אף לפי הצד שבדיעבד קאמר, מה שנקט רבי טרפון ממזר ולא שאר פסולים, כי ממזר ישראל הוא ולא גר, אבל עמוני ומואבי גרים הם, וקיימא לן שאין גר נמכר בעבד עברי.

אשתך, כי אז הייתי משיא לך עצה להינשא באופן שייטהר זרעך ולא יהיו פסולים לדורותיהם], והיינו, שהיה משיא לו עצה לישא שפחה כדי שייטהר זרעו וכדברי רבי טרפון.

ומוכיחה הגמרא ממעשה זה, שלכתחילה יכול הממזר לישא שפחה, שהרי:

אי אמרת בשלמא לכתחילה מותר לעשות כן, אכן שפיר אמר לו רבי שמלאי שהיה נותן לו עצה זו.

אלא אי אמרת דיעבד הוא שאמר רבי טרפון, ולכתחילה יש בזה איסור של "לא יהיה קדש", אם כן מאי ניהו?! מה היא העצה שהיה משיא לו רבי שמלאי, והרי לא היה יכול לומר לו שישא שפחה באיסור!?

מיטהרות, אינו משום שבפועל אין הם יכולים לעשות כן, אלא משום שאף אם תינשא הממזרת לעבד, עדיין הולד בממזרותו הוא עומד –

והטעם הוא משום **דעבד אין לו חיים** [אין בנו מתייחס אחריו],⁽⁷⁾ ואין אביו העבד מפיקעו מתורת ממזרות.

תא שמע שלכתחילה הוא דקאמר רבי טרפון:

דאושפיוזיכניה דרבי שמלאי [בעל האכסניא בה התאכסן רבי שמלאי], **ממזר הוה**, ונפסלו דורותיו אחריו.

ואמר ליה רבי שמלאי לבעל אכסנייתו: **אי אקדמתך טהרתינחו לבנך**, [אילו הייתי מקדים להיות אצלך קודם שנשאת את

בממזרת ועבד שמתרים זה בזה [פירוש: אם תאמר דלכתחילה קאמר] הולד עבד, כי היכי דממזר שנשא שפחה הולד הולך אחריה, כדכתיב "האשה וילדיה", דכל היכא דאיכא צד עבדות הולד עבד", [ולכאורה נראית שיטתו, שאין ממזרות בעבד].

ומיהו מרש"י מוכח שאינו מפרש כן, שהרי לפי הראב"ד, שכל עיקר הסברא שהולד הוא עבד, הוא משום שעבד מותר בממזרת, אם כן למה הוצרך רש"י לידחק בראיית הגמרא מכאן שאינו אלא בדיעבד, והרי בפשוטו יש לפרש, דהניחא אם בדיעבד קאמר, ואם כן אין עבד מותר בממזרת, אם כן הנקיבה אינה יכולה ליטהר, על ידי שתינשא לעבד, מה שאין כן אם לכתחילה קאמר, אם כן עבד מותר בממזרת, ושפיר יכולות אף הנקבות ליטהר.

7. כתב רש"י: "אינו מתייחס אחר אביו, דכתיב

לפרש את הטעם שאין הולד ממזר כשבא על השפחה, אם משום שאין הולד מתייחס אחריו, אם משום שהולד הוא עבד ואין תורת ממזרות בעבד.

וטעם הראשון בפשוטו אין שייך בעבד הבא על הממזרת, כי ודאי מתייחס הוא אחרי אמו; ובהכרח צריך לומר שסברת הגמרא בקושייתה היא, שעבד הבא על בת ישראל הולד הוא עבד, ואין תורת ממזרות בעבד, [ולפי זה יהיה מוכח מכאן שעבד אינו בתורת ממזרות].

ומיהו קשיא, הרי בסוגיא לעיל סח ב מבואר, שגוי הבא על בת ישראל הולד הוא ישראל, ובכל מקום משמע שדין אחד לעבד ולגוי, ואם כן למה פשיטא לגמרא כאן שעבד הבא על בת ישראל הולד הוא עבד, ולא ישראל.

וכתב ב"שיטה לא נודע למי" בשם הראב"ד: "קא סלקא דעתין, דאף על גב דגוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר, שהולד כמוה, אבל

אלא לאו, בהכרח שהיה אומר לו לישא שפחה מבלי להימכר בעבד עברי, ובהכרח שמע מינה דרבי טרפון לכתחילה קאמר.

ומסקינן: אכן שמע מינה דלכתחילה קאמר רבי טרפון, ומותר לממזר לישא שפחה.

אמר רבי יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי טרפון, שממזר הבא על השפחה, זרעו נטהר, ודלא כרבי אליעזר החולק על כך במשנתנו.

שינונו במשנה: רבי אליעזר אומר: [ממזר הנושא שפחה] הרי זה עבד וממזר:

אמר רבי אלעזר: מאי טעמיה דרבי אליעזר?! והרי ודאי מודה רבי אליעזר שאין הבן מתייחס אחר אביו הישראל, שהרי נאמר "האשה וילדיה תהיה לאדוניה", ולמדנו

ומשינין: דמנסיב ליה עצה ואמר ליה, עצה זו הוא שהיה רבי שמלאי משיאו, שהיה אומר לו: "זיל גנוב ואיזדבן בעבד עברי [לך וגנוב ותימכר בעבד עברי]", שהרי גנב שאין לו מה לשלם מוכרים אותו בית דין לעבד עברי, ועבד עברי התירה לו התורה לישא שפחה כנענית, ונמצא זרעך נטהר.⁽⁸⁾

תמהה הגמרא על ישוב זה:

ובשני [בשנותיו, בזמנו] דרבי שמלאי, עבד עברי מי הוה, וכי אטו היה דין עבד עברי נוהג בזמנו של רבי שמלאי?!

והאמר מר: אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג, ומשום שנאמר בו: "עד שנת היובל יעבוד עמך", והיות ובזמן רבי שמלאי כבר לא היה היובל נוהג, אם כן הרי אי אפשר לפרש שהיה משיא לו עצה לימכר בעבד עברי.

כנענית", ולא נתכוונה הגמרא כלל שיגנוב, אלא משום שעיקר דין שפחה כנענית נאמר בתורה על מכרוהו בית דין בגניבתו, לכן נקט לשון זו.

והרשב"א אחר הביאו דברי רש"י כתב: "אי נמי אפשר דבענין זה היה מותר כדי לטהר את דודותיו", [ודעת הרשב"א היא, שיש בזה איסור דאורייתא, וצריך תלמוד].

ובתוספות הרא"ש כתב: "ואפשר שימצא אדם שימחול לו העוון, ובלבד שיהא דין חיוב מכירה כדי לטהר בניו", וב"אילת השחר" תמה: דעל כרחק מסכים לפני שיגנוב, דאי לאו הכי הרי שוב עובר, ואם כן הא הרי זה כמלוה לו כסף על מנת למוכרו, וכי האי גוונא הא אין דין למוכרו, דהא חידוש דמכירה הוא רק בגנב?! [ובאמת, בתוהרא"ש לא כתב שהוא מרשה לו לגנוב, אלא שלא יהא עוון בין אדם לחבירו אם יגנוב].

"עם החמור" עם הדומה לחמור, כבהמה שאין הולד כרוך אחרי האב".

8. ואם תאמר: איך ישיא לו עצה לגנוב, ולעבור על מה שכתוב בתורה "לא תגנובו"?!?

ביאר רש"י, שאין הכי נמי יכולה היתה הגמרא להקשות כן, אלא שהקשה לו קושיא טובה יותר, ואילו היה מקשה לו קושיא זו, היה אומר לו, שרבי שמלאי סובר כרבי אליעזר שאפילו מי שאינו גנוב, אלא שמוכר את עצמו לעבד הרי הוא מותר בשפחה כנענית [מוכר עצמו רבו מוסר לו שפחה כנענית], ולא כדעת חכמים הסוברים שרק אם גנב ומכרוהו בית דין בגניבתו, רבו מוסר לו שפחה כנענית, [ראה מחלוקתם בזה, לעיל יד ב].

והריטב"א כתב, דכוונת הגמרא היתה כמאן דאמר: "מוכר עצמו רבו מוסר לו שפחה

אבל כשהאם היא שפחה והאב הוא ממזר, שאין הולד מתייחס אחרי האב, ואם כן למה יהיה ממזר כאביו! (9)

משום דאמר קרא גבי ממזר:

ורבי אליעזר אמר לך: מכל מקום יש לך ללמוד שגם כשאינו מתייחס אחר אביו, הלך אחריו לפוסלו, שהרי לאו אף על גב דכתב רחמנא "למשפחותם לבית אבותם" דמזה משמע ש"משפחת אם אינה קרויה משפחה", מכל מקום אתא "לו" אפקיה [חידוש הכתוב "לו" והוציא אותו מעיקר דינו]! ? שאם יש פסול באמו, הרי הוא נפסל ואף שאביו אינו פסול.

הכא גבי שפחה נמי, אף על גב דכתיב: "האשה וילדיה תהיה לאדוניה" שמזה יש לנו ללמוד שאין הולד מתייחס אחריו, מכל מקום יש לנו לומר דאתא "לו" אפקיה, שאם יש פסול באב נלך אחריו, ואף שבעלמא אינו מתייחס אחריו.⁽¹⁰⁾

ורבנן אמרי לך: כל וולד במעי שפחה כנענית, כולד במעי בהמה דמי, כלומר: הני מילי דשייך לומר שיפסול האב את בנו ואף שבעלמא אינו מתייחס אחריו, אלא במקום שיש איזה קשר בין האב לבנו ואף שאין לו יחוס כבן ואב, אבל וולד הבא מן השפחה כאילו בא מן הבהמה, שאין לאב יחס וקשר

שאינן הולד מתייחס אחרי האב, ואם כן למה יהיה ממזר כאביו! (9)

גם דור עשירי לא יבוא לו בקהל ה", ולכך ייתרה התורה תיבת "לו", כדי ללמד: הלך אחר פסולו, שאף אם רק האב או האם הם ממזרים הרי הולד ממזר, וכיון שהאב ממזר הוא, אף הוא ממזר, ומפרש לה ואזיל.

ורבנן החולקים על רבי אליעזר אמרי לך:

ההוא קרא בישראל שנשא ממזרת הוא עוסק, וללמדנו שאמו פוסלתו אף שאביו אינו ממזר, והוצרך הכתוב ללמדנו כן, ומשום דפלקא דעתך אמינא אם לא הפסוק:

הרי "למשפחותם לבית אבותם" כתיב, וכשם שלענין יחוס השבטים, כשאביו משבט אחד ואמו משבט שני, הולד הולך אחר האב, כך לענין ממזרות הולד הולך רק אחר האב, ואם הוא כשר גם בנו כשר, ולכך אתא "לו" אפקיה, והוצרך הכתוב לומר "לו" כדי להוציא מדין "למשפחותם לבית אבותם", ואפילו כשהאם פסולה והאב כשר הרי הוא פסול.

9. שני פסוקים יש, שהבא על השפחה אינו מתייחס אחריו:

האחד: "האשה וילדיה תהיה לאדוניה", ופסוק זה נוקטת כאן הגמרא בהמשך הסוגיא, וכן ביבמות כב א מבואר פסוק זה, וכן מבואר המקור מפסוק זה לפי שיטת התוספות, בביאור הסוגיא בדף סח תחילת עמוד ב, וכפי שהובא

שם בהערות.

השני: "כי תהיין וילדו לו", וכמבואר לעיל סח ב בסוף העמוד.

10. ענין זה יש לפרשו בשני אופנים: האחד: כשהאב פסול חידשה התורה יחס כדי לפוסלו.

כלל עם בנו, ובכי האי גוונא לא חידשה תורה שנלך אחר הפסול. (11)

הדרך עלך האומר

חכמים על רבי אליעזר; וראה עוד שם, שלכאורה הביאור הזה תלוי במחלוקת הפוסקים, יש הסוברים – גר"א ו"חלקת מחוקק" – שחכמים באמת חלקו על עיקר הסברא, וכל שאין לו יחס אין אומרים בו "לו, הלך אחר פסול", ראה שם שהאריך בענין זה.

וראה עוד ב"משנת רבי אהרן" יבמות סימן כד אות ד, שהוכיח מן הירושלמי, שגדר סברת "ולד במעי שפחה כולד במעי בהמה דמי" אינו לומר שאין שום יחס וקשר ביניהם, אלא סברא היא דוקא לענין ממזרות, ראה שם בד"ה ג' חזינן.

ב. ל"אבני מלואים" [סימן ד סקי"ג] שיטה מחודשת בביאור שיטתו של רבי אליעזר, ומשום דפשיטא ליה, דכשם שאין ממזרות בגוי, כך אין ממזרות בעבד, ולפיכך הוקשה לו איך אמר רבי אליעזר שהוא ממזר וגם עבד?!

ולכן פירש, שלפי רבי אליעזר לא מיבעיא שהוא מתיחס אחר אביו לפוסלו, אלא שכדי לפוסלו מקבל הוא תורת ישראל גמור מצד אביו, וזה מה שפוסלו, וז"ל שם בד"ה אחר העיון: "היינו שיש לו דין עבד מצד אמו שהיא שפחה, וממזר מצד ישראל שבא בעבירה [לשון זו לאו דוקא היא, שהרי אין הנידון משום ממזר שבא בעבירה מחייבי כריתות וכיו"ב אלא ממזר בתולדה], על כן דין ישראל יש לו גם כן והלך אחר הפסול, ולפי זה לרבי אליעזר אם קידש אשה נראה נראה דקידושו תופסין [אף שאילו לא היה אביו ממזר היה הולד עבד, שאין קידושו תופסין, עכשיו שאביו ממזר נעשה ישראל שקידושו תופסין], דכיון דכתיב "לו הלך אחר הפסול, ושדית ליה בת ישראל, וממילא הוה ליה דין ישראל; או אפשר דאית

השני: אף על פי שאין להם יחס, מכל מקום "הבא מן הפסול, פסול", ראה "משנת רבי אהרן" ביבמות סימן כד אות ד.

11. א. נתבאר על פי "חידושי רבי שמואל" יבמות סימן יב ד"ה ובקידושוין, שכתב שם לבאר באופן זה, אף שברשב"א לעיל דף סח משמע, שאין כוונת הגמרא לחדש איזה שהוא חידוש, ואין כוונת הגמרא אלא לדין "האשה וילדיה תהיה לאדוניה", מכל מקום מדנקטה הגמרא לשון זו, מה שלא נקטה בשום מקום, משמע שהגמרא מתכוונת לחדש איזה שהוא ריחוק מיוחד בין האב לולד השפחה, ונפקא מינה, שלא נחלקו חכמים אלא במקום שיש את סברת הגמרא המחודשת ד"ולד במעי שפחה כולד במעי בהמה דמי", אבל בשאר מקומות שאין סברא זו, וכגון בולד הבא מן הגויה, אף חכמים מודים, ש"אתא לו אפקיה", ויפסל הולד משום אביו הממזר ואף שאין לו יחס, וכך נקט בפשיטות ב"אבני מלואים" סימן ד סקי"ג, שחכמים לא נחלקו אלא מטעם זה, ובגויה לא נחלקו.

[וראה שם שהוסיף הגר"ש במוסגר: אף דמסברא היה מקום לחלוק על רבי אליעזר, ולומר דלא מצינו דאתא לו אפקיה, לומר דהלך אחר הפגום, כי אם במקום דיש לה דין אם, רק דחסר לה בדין משפחה, דלא נאמרה באם דין "למשפחותם", בזה הוא שנתחדש דלענין פגם, הולכים אנו גם אחר ה"יחס" ולא רק אחר ה"משפחה", אטבל במקום שאין לו דין אב כלל, הרי לא מצינו שיתחדש שגם בכי האי גוונא נתחדש דין יחס דפגם שלענין זה יש לו דין אב, מכל מקום משמע מהגמרא, שבזה לא נחלקו

ב"חידושי רבי שמואל" יבמות סימן יא אות ד], שהמבואר בגמרא ש"אתא לו אפקיה" מדין "למשפחותם לבית אבותם", אינו רק לענין הפסול, אלא שבאופן זה יש לדון שאין לו דין "למשפחותם לבית אבותם" כלל, ואם היה אביו כהן ואמו ישראלית ממזרת, שמן הדין יש לנו לילך אחר האב לענין כהונה משום "למשפחותם לבית אבותם", מכל מקום היות ואמו ממזרת, כיון דאפקיה רחמנא מ"למשפחותם לבית אבותם", אם כן שוב אינו כהן, שגם לענין זה הולכים אנו אחר האם, וראה מה שכתב עליהם ר' שמואל שם.

ביה דין חצי עבד מצד אמו וחצי בן חורין מצד אביו ישראל, ובחצי עבד וחצי בן חורין קידושיו קידושין".

וראה ב"קרבן אורה" יבמות טז ב בד"ה או, שכתב על דבריו שהוא "דבר מתמיה, וכי עדיף הוא ממזר [שבא על השפחה] מישראל גמור [שבא עליה], דמישראל אין בהולד שום צד יהדות, ובשביל שהוא ממזר, יוליד בו צד ישראלי, אתמהה, אין זה אלא לפום חורפא; וראה גם ב"אמרי משה" סימן כז סקט"ז שתמה על ה"אבני מלואים", ודעת שניהם שבעבד יש תורת ממזרות.

ג. כתבו כמה אחרונים [הביא דבריהם

פרק עשרה יוחסין

מתניתין:

בן עד אהרן הכהן, ולא היה בהם שום פסול כהונה.

ב. לויי [לויים].

ג. וישראל. ישראלים שלא היה בהם שום פסול קהל.

ד. חללי. כהנים חללים שנתחללו לכהונה, משום שנולדו, הם או אבותיהם, מאשה האסורה לכהן.

ה. גירי [גרים].

ו. וחרורי [עבדים כנענים משוחררים].⁽²⁾

ז. ממזירי. ממזרים, האסורים לבוא בקהל מן התורה.

ח. ונתיני. נתינים, שהם מזרע הגבעונים שנתגיירו בימי יהושע. וקרויים "נתינים", על שם שנתנם [עשאים] יהושע חוטבי עצים ושואבי מים. וגזר עליהם דוד שלא יבואו

כשעלה עזרא מבבל לארץ ישראל, העלה עמו חלק מבני הגולה. ובכלל העולים היו כל חכמי הדור. וחשש עזרא שמא ישארו בני הגולה ללא השגחת חכמי הדור, ויבואו לערב בתוכם את הפסולים. לכן העלה עמו את כל הפסולים מבבל לארץ ישראל, כדי ששם הם יעמדו תחת פיקוח החכמים, שימנעו את העירוב עמהם.

והיו בהם עשרה סוגי משפחות בדרגת "יחוס" שונה.

המשנה שלפנינו מפרטת את עשרת דרגות היוחסין, ואת היחס שביניהן.

עשרה מיני "יוחסין"⁽¹⁾ עלו עם עזרא מבבל. ואלו הם:

א. כהני. כהנים כשרים, המיוחסים בן אחר

במסכת הוריות [יג א]: הכל רצין אחר הגיורת, ולא אחר המשוחררת, משום שבהיותה שפחה היא היתה ב"ארור".

ומה שלא נקט התנא גם עבדים שלא נשתחררו, משום שהם אין להם "יחוס" כלל, ואינם בכלל יוחסין. תוס' הרא"ש.

והרש"ש כתב, שעזרא לא העלה עבדים כי לא חשש להשאיר אותם, היות וניכרים וידועים הם כעבדים, ואין חשש שיתערבו בהם. ומהאי טעמא גם לא העלה גרי אומות שאסורים לבא בקהל [עמונים ומואבים וכדומה] כי הם היו ניכרים, ונבדלו ישראל מהם.

1. ה"יוחסין" האמורים כאן הם סוגי משפחות. ואין זה כשאר "יוחסין" שבכל מקום, שהם לשון "עילוי משפחה", כמו שאמרו "מעלין מתרומה ליוחסין". תוס' הרא"ש.

וכתב התוי"ט: שם ה"יחוס" הונח על ידיעת האיש לבית אבותיו, לדעת ענינו על איזה דרך נולד. ולפיכך כל אלו דתנינן ובאו במספר "עשרה יוחסין" יצדק עליהם שם היחס, אחר שנודעו מי אביהם, ועל איזה דרך נולדו.

2. אף על פי שגרים ו"חרורי" הם ענין אחד, מכל מקום, נמנים הם לשנים. כמו שאמרו

בקהל ישראל.⁽³⁾

ט. שתוקי. ספק ממזרים.

י. ואסופי. אף הם ספק ממזרים. ובסמוך תבאר הנשנה את ההבדל שבינם לבין שתוקים.

שלש דרגות ה"יוחסין" הראשונות – **כהני, לויי, וישראלי** – מותרין לבא [להתחתן] זה בזה.

וכן חמשת דרגות ה"יוחסין" – **לויי, ישראלי, חללי, גירי, וחרורי** – מותרין לבא זה בזה. שחללים וגרים ועבדים משוחררים, אף שיחוסם פגום, הם כשרים לבא בקהל ישראל.

אבל כהנים אסורים בחללה, מצד הלאו של "אשה גרושה זונה וחללה לא יקחו". וכמו כן אסורים הם בגיורת ובשפחה משוחררת, משום שהן בחזקת "זונה".

וכן ששת דרגות ה"יוחסין": **גירי, וחרורי, ממזירי, (4) ונתיני, שתוקי, ואסופי** – כולם מותרין לבא זה בזה.

גרים ומשוחררים מותרים בממזרת, משום שבאיסור ממזרות נאמר "לא יבא ממזר בקהל ה'". וסוברת משנתנו שקהל גרים לא נקרא "קהל ה'", ולכן מותר הממזר לבוא בהם. וכן עבדים משוחררים ונתינים, הרי הם כגרים.

ואף שתוקים ואסופים, שהם ספק ממזרים, מותרים להתחתן עם ודאי ממזרים. משום שנאמר בממזר "לא יבא בקהל ה'", ודרשינן: דוקא ב"קהל ודאי" לא יבא, אבל ב"קהל ספק", מותר לו לממזר לבוא.

אבל כהנים לויים וישראלים, אסורים אף בספק ממזרים.

וכן אסורים הם בנתינים משום גזירת דוד, שאסר את הנתינים מלבא בקהל.

3. ומדאורייתא הם מותרים. ואף שהנתינים הם מבני שבע האומות, מכל מקום, אם נתגירו, מותרים הם [מצד שבע האומות] לבא בקהל, וכל איסורם הוא משום שדוד אסר את הנתינים. כך היא דעת הרמב"ם [איסורי ביאה יב כב].

אולם, יש מהראשונים שפסקו כשיטת רבא במסכת יבמות [עו א], שבני שבע האומות אסורים "בלא תחתן במ" אפילו כשנתגירו. ולפי זה צריך לומר, שמדאורייתא רק המתגייר בעצמו אסור, ולא בניו, ודוד בא וגזר על הנתינים שגם בניהם של המתגיירים אסורים לעולם. ר"ן.]

ודעת התוס' ביבמות [שם] שדוד גזר עליהם רק שיהיו עבדים, ואיסור החתנות עמהם הוא אכן מן התורה.

4. הקשו הראשונים: הרי הנתינים אסורים ב"לא תחתן במ", ואפילו לאחר שנתגירו, לדעת רבא ביבמות [עיין הערה 3], ואם כן, כיצד הותרו בהם כל אלו?

[ואין לומר שהפסולים והגרים אינם אסורים בשום איסורי חיתון, שהרי הם אסורים להתחתן עם גויים ועבדים].

ותירצו, שבכל הלאוין של פסול יוחסין, לא נאסרו הפסולים, כשם שלא נאסרו בממזרים, משום שלא נקראו "קהל". כי התורה לא חששה לייחס אלא את המיוחסים, ולא את הפסולים. ורק להתחתן עם גויים ועבדים אסרה עליהם התורה, משום החשש שישירו אותם לעבודה זרה, וכמו שכתוב "בתך לא תתן לבנו, כי יסיר את בנך מאחרי" [וגם בעבדים יש חשש

ועתה מבארת המשנה מי הם השתוקי והאסופי שנשנו בתחלת המשנה.

ואלו הם:

"שתוקי" — כל שהוא מכיר רק את אמו, ואינו מכיר את אביו, לפי שהתעברה אמו בהיותה פנויה מאדם שאינו מוכר לנו מי הוא. ועל כן הוא נקרא "שתוקי", כיון שבשעה שהוא קורא לאיש פלוני "אבא", אמו משתיקתו.

ואמו היא פנויה, ומוכרת לנו כאשה כשרה לקהל. אך מאחר ולא ידוע מי הוא אביו, ושמה הוא ממזר, או שמה הוא אסור באשה זו באיסור ערוה, לכן הולד ספק ממזר.

"אסופי" — כל שנאסף מן השוק, ואינו מכיר לא את אביו ולא את אמו. ואף הוא ספק ממזר, ויש לחשוש עליו בין מצד אביו ובין מצד אמו, שמה ממזרים הם, או שמה אסורים היו זה על זה באיסור ערוה.

אבא שאול היה קורא לשתוקי "בדוקי", מלשון בדיקה.

ובא אבא שאול להשמיענו, שאם בודקים את אמו, ושואלים אותה ממי נתעברה, ואומרת שנתעברה מכשר, הרי היא נאמנת והולד כשר. ויבואר עוד בגמרא.

גמרא:

שנינו במשנה: עשרה יוחסין עלו מבבל.

והוינן בה: מאי איריא דתני "עלו מבבל", למה שנה התנא בלשון "עלו"?

נתיני [היה לו לשנות] "עשרה יוחסין הלכו לארץ ישראל"!⁽⁵⁾

ומשנינן: מילתא אנב אורחיה קא משמע לן התנא, שבדרך אגב משמיענו דבר חידוש בהשתמשו בלשון "עלו מבבל", שארץ ישראל היא גבוהה מבבל. וכל ההולך אליה מבבל, הרי הוא "עולה".

כדתניא: כתיב [דברים יז ח] "וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך" — מלמד הכתוב "ועלית", שמקום בית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל, ולכן נוקט הכתוב כלפיו לשון "עליה".

וכמו כן, ארץ ישראל היא במקום שהוא גבוה מכל הארצות.

והוינן בה: בשלמא זה שאמר התנא "בית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל", שפיר ילפינן זאת מלשון הפסוק הזה, כי היינו דכתיב: "כי יפלא ממך דבר למשפט, בין דם לדם, בין דין לדין, ובין נגע לנגע, דברי ריבות בשעריך, וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו".

5. המקשן ידע שבבל עמוקה כמצולה, אלא שהוא לא ידע שגם ביחס לשאר הארצות, ארץ ישראל גבוהה מהן. ולכן הקשה, שהרי על כל שבי הגולה אמרה המשנה שעלו מהם עשרה יוחסין, ויש מהם שלא עלו מבבל אלא משאר

דומה, כיון שאין הם חייבים בכל המצוות, ועדיין סורן רע, יש קצת לחשוש שמה יסירו את הבנים לעבודה זרה. אבל נתינים, שהם גרים גמורים, וחייבים בכל המצוות, אין בהם חשש של הסרה, ולכן מותרים בהם הפסולים והגרים.